

INDEX

OPATROVATEĽSKÉHO ŠTÁTU 2019

RADOVAN ĎURANA

radovan.durana@iness.sk

Index opatrovateľského štátu je rebríček najlepších a najhorších krajín na jedenie, pitie a fajčenie v rámci Európskej únie. Index mapuje sklon štátov k starostlivosti o občana (paternalizmu) od roku 2016, pričom tento rok neprináša práve dobré správy.

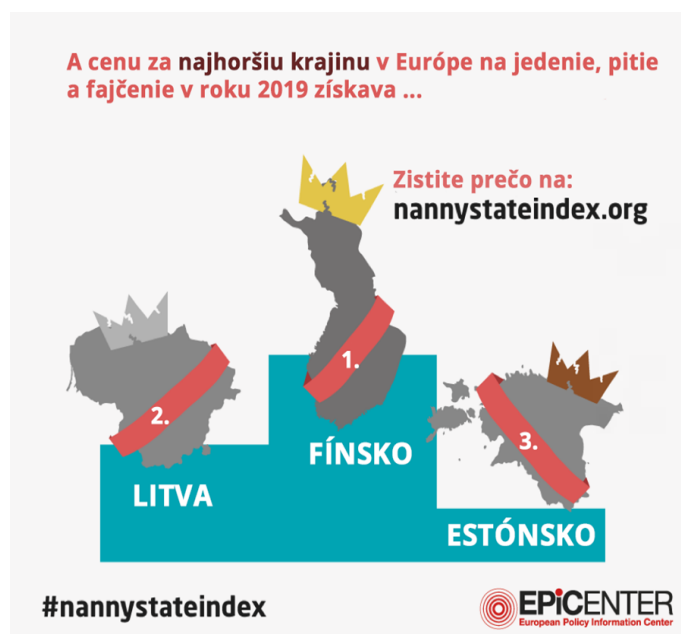
Rebríček zostavuje iniciatíva EPICENTER network, ktorá združuje viaceré európske think-tanky. INESS pri zostavovaní rebríčka poskytuje relevantné informácie o Slovensku. Nasledujúci text obsahuje hlavné závery štúdie popisujúcej vývoj tohto Indexu v EÚ a v jednotlivých členských

krajinách. Cieľom tohto textu nie je podporovať zdraviu škodlivé správanie ale poukázať na skutočnosť, že za svoje zdravie je zodpovedný predovšetkým jednotlivec.

Opatrovateľský prístup štátu postihujúci a limitujúci spotrebu obyvateľov zároveň znamená obmedzovanie osobných slobôd občanov. Jeho uplatňovanie v tejto oblasti obmedzuje vznik trhových riešení súvisiacich problémov (prenesenie nákladov nezodpovedného správania priamo na jednotlivcov) a podporuje rozširovanie štátnych regulácií správania aj do iných oblastí života.

Lídri opatrovateľského rebríčka

Rebríčku opäť kraluje Fínsko, no ani ostatné krajiny za ním príliš nezaostávajú. Estónsko a Litva vyčnievajú predovšetkým kvôli ich politike prohibície. V Británii a Írsku k uvoľneniu nedošlo, keďže sa k vysokým daniam na tabak a alkohol pridala ešte aj daň zo sladených nápojov. Napríklad Maďarsko sa nachádza na popredných priečkach vďaka rozsiahlej regulácii potravín a e-cigariet.

Sladké dane

V súčasnosti má daň zo sladených alebo umelo osladzovaných nápojov deväť krajín, pričom sa ich sadzba pohybuje od 0,05 €/liter v Maďarsku až po 0,30 €/liter v Írsku. Od publikovania rebríčka v roku 2017 pribudli ďalšie štyri krajiny – Británia, Estónsko, Írsko a Portugalsko, ktoré zaviedli daň zo sladených nápojov. Daňová sadzba v Belgicku sa od zavedenia v roku 2016 zvýšila štvornásobne.

Tekutý nikotín

Aktuálne jedenásť krajín zdaňuje kvapalinu do e-cigariet (čo predstavuje zvýšenie oproti 8 krajinám v roku 2017) v rozsahu od 0,08 €/ml v Taliansku až po 0,21 €/ml vo Švédsku. Švédske e-cigarety už nepodliehajú náhodnému režimu „laissez-faire“, ktorý platil v čase publikovania Indexu za rok 2017. Smernica o tabakových produktoch (ktorá reguluje e-cigarety aj tabak) bola napokon implementovaná až v lete 2017. Švédska vláda jej implementáciu odvtedy doplnila nielen o daň na e-cigarety, ale aj zákazom ich fajčenia v interiéri. Aj keď došlo k určitej liberalizácii regulácie e-cigariet v krajinách ako Dánsko a Belgicko od roku 2016, zákazy e-cigariet sa ďalej rozširovali. Dvadsať krajín z nášho rebríčka má v súčasnosti legislatívne reštrikcie na používanie e-cigariet, vrátane 14 krajín, ktoré zakazujú fajčenie e-cigariet všade tam, kde je zakázané fajčenie plošne. 15 krajín má absolútny alebo takmer absolútny zákaz propagovania e-cigariet.

Tabak

Od predstavenia Smernice o tabakových výrobkoch EÚ (zavedená v máji 2016, plne realizovaná v máji 2017) došlo k minimálnemu progresu v oblasti tabakovej politiky. Každá krajina, okrem Nemecka, má absolútny alebo takmer absolútny zákaz na propagovanie tabaku a väčšina krajín využíva extenzívne zákazy fajčenia - vrátane (od mája 2017) tradične fajčiarom naklonenej Českej republiky. V dôsledku tejto smernice každý členský štát využíva grafické varovania na obaloch tabakových produktov, okrem Maďarska, ktoré sa pridalo k Francúzsku, Írsku a Británii, ktoré od 2017 využívajú jednoduché obaly (bez grafiky). Litva a Slovinsko by ich mali nasledovať v nadchádzajúcich rokoch.

Limity na alkohol

Litva a Estónsko postúpili v rebríčku vyššie v porovnaní s rokom 2017 vďaka niektorým právnym predpisom zásadne obmedzujúcim užívanie alkoholu. Litva zaviedla úplný zákaz reklamy na alkohol a zvýšila vek, v ktorom sa alkohol dá kúpiť (na dvadsať) v januári 2018. Obe spomínané politiky sú prvými svojho druhu v rámci členských štátov, litovská vláda navyše plánuje svoj tvrdý prístup ku konzumentom alkoholu v nadchádzajúcich rokoch ešte rozšíriť.

Estónsko prudko zvýšilo sadzbu dane z piva a vína medzi rokmi 2016 a 2018, čo viedlo k predvídateľným problémom s cezhraničným obchodom. Výsledkom je, že vláda prehodnotila ďalšie zvyšovanie týchto daní v rokoch 2019 a 2020.

Okrem pobaltských štátov zaznamenali prvenstvá v prohibícii (obmedzovaní spotreby) v Škótsku a Írsku. Po zdĺhavej právnej bitke sa v apríli 2018 zaviedli minimálne ceny v Škótsku (vo výške 50 p na jednotku). Wales by sa mal pridať v roku

2019, ale našťastie pre tých, čo požívajú alkohol, žiadne diskusie o minimálnej cene sa vo zvyšku Európy nevedú. Vláda Spojeného kráľovstva to nateraz zavrholo tiež.

Írsko naopak tiež uvažuje o zavedení minimálnej ceny ako súčasť balíčka extrémnych proti alkoholovým politík, ktorý zahŕňa podobne ako pri tabakových výrobkoch zákaz vystavovania produktov, varovania o vzniku rakoviny na obaloch a rozsiahly zákaz propagovania týchto produktov.

Jemný závan liberalizácie

Či už ide o jedlo, pitie, elektronické cigarety alebo fajčenie, tvorcovia politík majú síce vietor v plachtách, ale nie je to úplne jednosmerný proces. Od roku 2017 mali spotrebitelia niekoľko dôvodov na oslavu. Po zavedení dane na víno po prvýkrát v Grécku v 2016 ju v septembri 2018 Najvyšší správny súd vyhlásil za protiprávnu. Zákon bol v januári tohto roku zrušený.

V marci 2018 nová rakúska vláda zrušila plány jej predchodcov na rozšírenie obmedzení fajčenia. Slovenská vláda nedávno legalizovala domácu výrobu alkoholu, aj keď je striktnie regulovaná. V novembri 2018 talianska vláda znížila daň na kvapalinu do e-cigariet z 0,38 €/ ml až k 0,08 €/ml, čím znížila cenu priemernej fľaštičky s kvapalinou o 3 eurá.

V tom istom mesiaci dánska vláda zmrazila tabakovú daň a znížila daň na víno a pivo. Bohužiaľ, tieto ojedinelé príklady predstavujú všetky prípady liberalizácie za posledné dva roky.

Nie Brusel, ale..

Všeobecne platí, že rozpínajúce sa „opatrovateľské štáty“ (nanny state) zvyšujú ceny a udupávajú slobody. **Na vine sú prevažne domáce vlády, nie Európska únia.** Napriek tomu, že EÚ situáciu zhoršila svojimi kontraproduktívnymi politikami týkajúcimi sa tabaku a elektronických cigariet, nemôže byť zodpovedná za regresívne zdanenie, drakonické zákazy fajčenia a rozsiahlu reguláciu alkoholu a jedla. Priepasť medzi liberálnejšími krajinami v dolnej časti rebríčka a krajinami so „zviazanějšími rukami“ na vrchole ukazuje, aký veľký manévrovací priestor majú vlády členských štátov.

Zaobchádzanie so svojimi občanmi ako nesvojprávnymi je vo všeobecnosti voľbou domácej politiky. Navyše sa nezdá, že by opatrovateľský prístup mohol byť na ústupe. Dokonca aj tradične tolerantní Holanďania začínajú zavádzať paternalistické politiky.

Výrazný vplyv majú aj záujmové skupiny financované bohatými aktivistami vrátane kampane EAT a Bloomberg Philanthropies, ktoré chcú entuziasticky zaviesť reguláciu podobnú tej tabakovej na jedlo a nápoje. Červené mäso, spracované mäso, sladené nápoje a energeticky bohaté jedlo sú na radare lobby za zdravie verejnosti dnes v oveľa väčšej miere ako v minulosti.

Eurokomisár pre zdravie podporil pobaltské štáty v snahe o zdanenie cukru. V Írsku sa rozprúdila debata nadväzujúca na Public Health (Alcohol) Act z roku 2018 o zavedení podobného zákona postihujúceho spotrebu cukru, tukov a soli.

V Británii, kde je už zavedená daň z cukru, sa v súvislosti s potravinami rozprúdila debata o tzv. „pudingovej dani“, ktorá by doplnila nové reštrikcie propagácie a marketingu o potraviny, ktoré majú vysoký obsah tuku, cukru a soli.

Napriek nedostatku dôkazov o efektívnosti bezobrázkových obalov na tabakových a iných výrobkoch – táto myšlienka – a s ňou absencia evidence-based policies – bude naďalej atraktívna pre cnosti-signalizujúcich politikov, politicky atraktívne budú aj obmedzenia reklamy na potraviny a nápoje. Zavedenie minimálnej ceny v niektorých častiach Spojeného kráľovstva povzbudí aktivistov podporujúcich zdržanlivosť (obmedzenie spotreby), aby presadzovali politiku aj v iných častiach. Spolu s Litvou zvyšujúcou minimálny vek konzumácie alkoholu budú aktivisti za „verejné zdravie“ apelovať na iné vlády, aby zvýšili legálny vek nákupu, a to nielen pre alkohol, ale aj pre tabak a energetické nápoje. Fanúšikovia opatrovateľského štátu majú všetky cesty otvorené. Ako ukazuje táto správa, stretávajú sa s malým odporom politikov.

Metodika indexu opatrovateľského štátu

Index opatrovateľského štátu je stanovený na základe troch kategórií: alkohol, nikotín a strava, pričom každá kategória má rovnakú váhu – 33,3 %. Nikotín je rozdelený na tabak a e-cigarety opäť s váhou rozdelenou rovnomerne

16,7 % pre každý.

Každá kategória má niekoľko rôznych kritérií, pričom za každé kritérium možno získať určitý počet bodov. Maximálny možný počet je 100 bodov. Index sa zaoberá len politikami, ktoré obmedzujú slobodné rozhodovanie spotrebiteľov. Sledované politiky majú rôznu váhu, ktorá odráža mieru, akou boli spotrebiteľia negatívne zasiahnutí, od relatívne malých obmedzení až po tvrdé zdanenie a prohibíciu. Krajiny s vyšším skóre sú menej slobodné a krajiny s nižším skóre zase viac.

Paternalistické politiky typicky redukujú kvalitu života jedným alebo viacerými spôsobmi

- 1) zvyšovanie cien (cez zdaňovanie alebo monopoly na predaj)
- 2) stigmatizácia spotrebiteľov
- 3) obmedzovanie výberu
- 4) znevýhodňovanie spotrebiteľov (napr. obmedzenie otváracích hodín)
- 5) obmedzovanie informovanosti (napr. v súvislosti so zákazmi reklamy)
- 6) zníženie kvality produktu

Index zahŕňa akúkoľvek politiku či zákony, ktoré majú odradiť od konzumácie legálnych produktov, pričom tieto politiky zaťažujú spotrebiteľov jedným alebo viacerými z uvedených nákladov. Kritéria pre každú kategóriu ako aj ich váha sú uvedené na stranách pre alkohol, e-cigarety, jedlo a nápoje a tabak.

Všetky dáta reflektujú zákonnú reguláciu k januáru 2019, snažíme sa ju poznať čo najlepšie. Informácie o zákonoch neupravujeme na základe reálneho vymáhania zákonov v praxi. Niektoré krajiny nemusia svoje predpisy účinne vymáhať - v skutočnosti vieme, že to nerobia - ale to je nekvantifikovateľné. Zaujímame sa len o to, čo zákon hovorí, nie o to, či je ľahké porušiť zákon v praxi. Nezahŕňame tiež legislatívu, ktorá je v procese schvaľovania. V niektorých prípadoch sme pripojili komentár k zákonu, ktoré boli navrhnuté, alebo zamietnuté. Tieto sú zahrnuté, aby poskytli dodatočné informácie, ale neovplyvnili skóre.

Rebríček je zostavený vzostupne, to znamená, že na vrchole sú krajiny, ktoré obmedzujú osobnú slobodu spotrebiteľov najviac.

Slovensko v rebríčku

Skóre: 26. z 28 krajín (nezmenené)

Slovensko v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami zasahuje do osobných slobôd spotrebiteľov relatívne v malom rozsahu. Sadzba dane z piva na Slovensku je nízka a daň z vína sa uplatňuje len v prípade šumivého vína, ktoré je zdaňované sadzbou 0,80 €/liter. Daň na liehoviny je vyššia, ale stále pod priemerom EÚ. Tabaková daň je výrazne pod priemerom a zákaz fajčenia umožňuje majiteľom barov a reštaurácií usadiť fajčiarov v samostatných sekciách. Cigarety nie je možné kúpiť z automatov, ale zákaz vystavovania tabakových produktov na Slovensku nie je. Reklama na pivo a víno nie je limitovaná, pokiaľ sa nezameriava na mladistvých. Tvrdý alkohol nesmie byť propagovaný v čase od 6:00 – 20:00. Prístup Slovenska k spoločenským slobodám je zdravší ako prístup väčšiny iných krajín, ale ani zďaleka nie je dokonalý. Hoci je fajčenie vo vnútri zakázané iba čiastočne, fajčenie e-cigariet je zakázané všade, kde sa všeobecne nesmie fajčiť. Reklama elektronických cigariet a ich sponzoring sú zakázané, rovnako ako cezhraničný predaj.

Slovensko je tiež jedným zo štyroch členských štátov EÚ, kde je nezákonné piť akékoľvek množstvo alkoholu pred jazdou autom. Až do januára 2017 sa tento prístup nulovej tolerancie uplatňoval aj na cyklistov na cyklistických trasách, ale zákon sa odvtedy zmenil, aby umožnil cyklistom konzumovať približne 0,5 l piva (t.j. limit koncentrácie alkoholu v krvi sa zvýši na 0,05 %).

V ďalšom kroku miernej liberalizácie vláda v januári 2019 legalizovala domácu destiláciu. Slovákom je teraz povolené vyrábať každý rok až 25 litrov etanolu vo vlastnej domácnosti - čo je dosť na výrobu približne 50 litrov liehovín - kým používajú domáce ovocie a zaevidovali vlastnú produkciu na úradoch. Tieto nápoje nie je možné predávať iným. V máji 2017 Slovensko zaviedlo osobitnú daň vo výške 73,90 €/kg „bezdymového tabaku“ na pokrytie nových produktov, ktoré zahrievajú, no nespália tabak. Vo februári 2019 sa tento príspevok zvýšil na 76,70 €. V súčasnosti nie je v platnosti spotrebná daň z e-cigariet.

http://nannystateindex.org/wp-content/uploads/2019/05/IEA_Nanny_state_index_2019_web.pdf

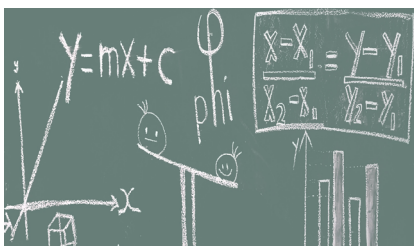
The 2019 Nanny State Index

		Tobacco	E-cigarettes	Food/soft drinks	Alcohol	TOTAL	Ranking change since 2017
		out of 16.7	out of 16.7	out of 33.3	out of 33.3	out of 100	
1	Finland	11.1	10.8	3.3	24.3	49.5	—
2	Lithuania	7.9	7.6	3	20.2	38.7	▲6
3	Estonia	8.3	9.2	3.3	16.5	37.3	▲12
4	UK	15.1	2.7	6.7	12.5	37	▼2
5	Hungary	10.4	11.4	9.7	4.9	36.4	▼1
6	Ireland	12.3	3	6.7	13.9	35.9	▼3
7	Latvia	8.2	7.6	5	11.9	32.7	—
8	Sweden	5.8	4.3	1	21.2	32.3	▼3
9	Slovenia	9.6	9.7	1.3	9.7	30.3	▲2
10	France	11.7	4.5	4	9.9	30.1	▼4
11	Greece	10.7	10.2	1.3	6.8	29	▼1
12	Poland	7.9	7.2	0.7	9.7	25.5	▼3
13	Cyprus	9	9.7	0	6.4	25.1	▲2
14	Portugal	6.9	9.1	3	6	25	▲6
15	Croatia	9.5	6.6	0	8.8	24.9	▼1
16	Belgium	7.1	7.1	3	4.2	21.4	▼4
17	Romania	8.9	5.8	0	5.5	20.2	▲5
18	Bulgaria	9.4	3.5	2	4.6	19.5	▲2
19	Malta	8.6	3.3	0	7.5	19.4	▼2
20	Denmark	6.1	3.7	2.7	6.3	18.8	▼2
21	Netherlands	8.1	2.7	0.7	7.1	18.6	▲3
23=	Italy	7.5	4.2	0.7	5.3	17.7	▼6
23=	Spain	8.1	4.7	0.3	4.6	17.7	▼4
24	Luxembourg	5.4	6.9	0	5.3	17.6	▲1
26=	Austria	5.4	3.5	0.7	7.3	16.9	▼2
26=	Slovakia	6.8	5.3	0	4.8	16.9	—
27	Czech Republic	7.2	3.3	0	3.3	13.8	▲1
28	Germany	5.5	2.7	0	3.5	11.7	▼1
							

Radovan Ďurana po ukončení Fakulty manažmentu UK v Bratislave so špecializáciou finančný manažment pracoval v komerčnej banke v zahraničí ako analytik. Oblasťou jeho záujmu sú verejné financie, sociálny systém. Už niekoľko rokov vedie vzdelávací projekt Cena štátu. Pôsobí aj ako fellow francúzskeho IREF.

Aktuálne publikácie

SLOBODNEJŠIE ŠKOLY

Môže byť firma zisková, keď čelí množstvu podvodníkov, ale policajti si s nimi nevedia rady? A čo v prípade, keď predmet podnikania štát priamo zakazuje? O tom, ako aj bez dohľadu štátneho aparátu vznikajú pravidlá a poriadok, píšeme v INESS na tému: **Divoký západ na internete.**

INDEX PRUŽNOSTI ZAMESTNÁVANIA 2019

Ak sa zákony často menia, pociťujú to najmä podnikatelia. Stabilita a predvídateľnosť legislatívy je dôležitou zložkou zdravého podnikateľského prostredia. V INT s názvom **Menej novelizácií pre lepšie podnikanie** sme sa pozreli na novelizácie 196 zákonov týkajúcich sa podnikateľského prostredia.

ODVOD REŤAZCOV

Strategický dokument RIA 2020 má zabrániť tvorbe nadmernej regulácie. O nedostatkoch dnešného legislatívneho procesu, stratégii RIA 2020, ale aj o návrhoch INESS v tejto oblasti podrobne píšeme v **Ako napísať lepšie zákony pre všetkých.**